

Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности у Београду

Сенату Универзитета уметности у Београду

Извештај Комисије за оцену и одбрану докторског уметничког пројекта

**„Интерпретативни приступи делима Сергеја Рахмањинова
изворно писаним за клавирски дуо“**

кандидат: **МИЛИВОЈЕ ВЕЉИЋ**

Комисија у саставу: Људмила Грос-Поповић, редовни професор ФМУ – ментор, Зорица Тетковић, редовни професор ФМУ, др Теа Димитријевић, доцент ФМУ, др Дејан Суботић, доцент ФМУ и Ингрид Рајић, ванредни професор у пензији, упознала се са писаним делом докторског уметничког пројекта кандидата Миливоја Вељића под називом: **„Интерпретативни приступи делима Сергеја Рахмањинова изворно писаним за клавирски дуо“**.

На основу свеобухватног увида у садржај овог рада и његове детаљне анализе, Комисија подноси Извештај Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности у Београду и Сенату универзитета уметности у Београду.

БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

Миливоје Вељић (1983) је свирање клавира учио код Светлане Милошевић, Мирјане Жиравец и Бранке Жиравец-Јеремић, у чијој класи је и завршио средњу музичку школу „Др Војислав Вучковић“. Дипломирао је 2007. године на Факултету музичке уметности у Београду у класи проф. мр Лидије Станковић. Добитник је награде Факултета из Фонда Јелене Павловић за најбољег дипломца Катедре за клавир.

Даље школовање је посветио усавршавању у области камерне музике, код проф. мр Јасне Туцовић и проф. мр Милоша Петровића, као и на семинарима и мајсторским курсевима код истакнутих педагога: Оксане Литесухун (Украјина), Александра Карпова (САД), Корделије Хефер (Аустрија), Сергеја Маркарова (Француска). Такође, похађао је курс корепетиције и камерне музике код сопрана Катарине Јовановић и пијанисте Адриана Баиануа (Немачка) у организацији АРТЛИНКА (Београд, 2007). Усавршавање наставља кроз Докторске уметничке студије камерне музике на ФМУ у Београду, уз менторство проф. мр Људмиле Грос-Поповић.

Члан је Удружења музичких уметника Србије и живо учествује у културном животу Београда и унутрашњости. Свирао је на реситалима у оквиру циклуса концерата "Пут ка Белканту" у Сомбору, Зрењанину, Вршцу, Туприји, Ваљеву, Краљеву и Нишу. Својим солистичким концертотом отворио је сцену QUCERA Центра за културу и образовање Раковица 2006. године. Кандидат је учествовао у организацији београдске премијере циклуса дела Луја Андрисена „Успомена ружа“ у Студентском културном центру; наступао је на фестивалима Културног центра Београда „Шуман и његови двојници“ и „Лист – на путу до неба“, као и на фестивалу „Обзорја на Тиси“ у Новом Бечеју.

Десет година активно сарађује са пијанисткињом Милицом Илић, са којом је основао клавирски дуо *The Swingle Fingers Duo*. Током прве деценије постојања, дуо је остварио велики број наступа и снимака, а 2009. године су освојили прву и специјалну награду на међународном такмичењу „Даворин Јенко“ у Београду. У оквиру овог ансамбла је, између осталог, наступио и на "Концерту-изложби" клавирског дуа и

ликовног квартета у Београду и Суботици (2009), као и на концертима поводом обележавања 110 година од рођења композитора Џорџа Гершвина у Београду и Нишу (2008) и 150 године од рођења Клода Дебисија у Београду (2012). Издвајамо и премијеру композиције „Мотус“ за два клавира осморушно Владимира Тошића (у сарадњи са Ноеми Герег и Бојаном Младеновићем) и изведбу композиције „Дубровачки дивертименто“ Дејана Деспића, у сарадњи са глумцем Зијахом Соколовићем.

Радио је као клавирски сарадник за соло певаче у МШ „Др Војислав Вучковић“. Од 2009. године је уметнички сарадник на Катедри за соло певање Факултета музичке уметности, у класама проф. емеритус Бисерке Цвејић и проф. мр Николе Китановског. Сарађивао је са Оперским студијом „Борислав Поповић“ Народног Позоришта у Београду и више пута био ангажован у пројектима Музичке продукције Радио Телевизије Србије.

Током студентских дана интересовао се и усавршавао и у не-музичким областима: био је полазник Школе за цивилно друштво *Политеја* Центра за демократију (Палић, 2002), похађао је наставу на Катедри за медије ФМУ (2004/2005), завршио је Напредне додипломске студије Београдске отворене школе (2005/2006), Школу тимског рада (Златибор, 2006.) и Вештине политичке комуникације Центра модерних вештина (2006/2007).

АНАЛИЗА ДОКТОРСКОГ УМЕТНИЧКОГ ПРОЈЕКТА

У оквиру писаног дела свог докторског уметничког пројекта кандидат Миливоје Вељић се бави темељним изучавањем стваралаштва Сергеја Рахмањина за клавирски дуо. Рад је логично подељен у две целине, које су уоквирене уводом и закључком. У **првом делу** (од другог до шестог поглавља) кандидат ближе представља уметност Рахмањина, посебно се усредсређујући на његову музику за клавирски дуо, као и на све утицаје који су формирали композиторов стил – његове филозофске ставове, културу чији је био посленик, руску пијанистичку школу и сл. **Други део** текста садржи појединачне анализе сваке композиције изворно написане за извођење на клавиру

четвороручно или у ансамблу за два клавира. На крају се налази и списак употребљене литературе, која је, према нашем мишљењу, у потпуности адекватна садржају и формату једног оваквог писаног рада, највише базирана на насловима који нису објављени на српском језику, што говори о озбиљности са којом је кандидат приступио одабраном пројекту.

У **уводном поглављу** кандидат најпре представља подручје свог истраживања и ближе одређује појмове интерпетације и уметничких приступа, појашњавајући да ће у свом раду изложити сопствену свеобухватну анализу дела која проучава, што подразумева и њихову формалну и хармонску анализу, анализу карактеристичних композиционих поступака који су у њима заступљени, техничких пијанистичких захтева, контекста у којем су дела настајала и места које ова музика заузима из перспективе целокупног опуса Рахмањинова.

Друго поглавље доноси темељан преглед места које је свирање у клавијеском дуету заузимало у животу Рахмањинова. Кандидат је из литературе изоловао све оне ситуације у којима је композитор свирао у овом ансамблу или за њега писао музику. Он минуциозно набраја ове догађаје, од дечачких дана Рахмањинова и свирања у дуету са његовим дедом, преко наступа на Московском Конзерваторијуму или на приредбама на којима се окупљала руска културно-уметничка елита, до старости и кућних концерата које је приређивао са једним од највећих пијаниста свих времена, Владимиром Хоровицем.

Ставови Рахмањинова о музици и о уметности обрађени су у **трећем поглављу**. Упознавање са филозофским начелима композитора чија се музика изводи представља важан сегмент у уметничко-истраживачком раду. Кандидат ставове Рахмањинова успева да прикупи из штурних извора, претежно интервјуа, јер је реч о композитору који се није бавио музичком теоријом и није објављивао своја промишљања.

Четврто поглавље намењено је утицају Русије, њеног друштва и културе, на стваралаштво композитора. Кандидат подробно набраја заслуге друштва Царске Русије, аристократске средине чији је Рахмањин изданак, великих уметника ове земље (са којима је Рахмањин у Москви и Петрограду долазио у директан контакт) и народног стваралаштва за то што се музика Русије јавља препорођена у музици Рахмањинова.

Посебну важност кандидат придаје звонима руских православних храмова и у њима препознаје симбол религиозности Рахмањинова.

У **петом поглављу**, расправљајући о стилу Рахмањинова, кандидат се наставља на запажања изнесена у претходном поглављу о утицају отаџбине композитора на његову музику. Он наводи сличности са музиком других композитора, нарочито Чајковског, Корсакова, Листа и Шопена, сврставајући музику коју проучава у подручје позног романтизма. Кандидат расправља и о програмности у музици Рахмањинова. Посебно се усредсређује на одлике његовог пијанистичког стила, а у рад уврштава чак и фотографије руку у положајима у којима изводе комплексне и тешке акорде из дела Сергеја Рахмањинова за клавирски дуо.

Последње поглавље првог дела рада проучава Рахмањинова као интерпретатора. Кандидат овде користи и тонске записе као изворе истраживања и закључује да је слобода са којом је Рахмањинов, као пијаниста или диригент, тумачио дела других композитора, допуштена и свим ревносним извођачима његове музике.

У **другом делу** рада, кандидат Миливоје Вељић исцрпно појединачно анализира свако дело Рахмањинова изворно написано за клавирски дуо. Он врши формалне анализе композиција, њиховог хармонског језика и ритмичких карактеристика, заступљених композиционих поступака заступљених, динамичких нијанси, клавирског слога и пијанистичких проблема, илуструјући нотним примерима сваку значајнију појединост. Кандидат упоређује ове композиције са делима других композитора и детектује, за музику Рахмањинова, необично велики број музичких цитата. Тако у уводним тактовима *Баркароле из Прве свите за два клавира* он препознаје сличности са баркаролом Чајковског из *Годишњих доба*; у трећем ставу исте композиције један од судбинских мотива Рахмањинова, који је касније цитиран у Увертири опере *Шкрти витез*; а у последњем ставу композиције, *Светлом Празнику* – Васкршњи тропар, који се у православној литургији изводи једном годишње. У последњем ставу *Шест комада*, кандидат проналази и приказује основну музичку тему најпре у Бетовеновом гудачком квартету Оп. 59, бр. 2, а потом у Сцени крунисања у опери *Борис Годунов* Мусоргског.

Кандидат се у свом раду супротставља ауторима Берију Мартину и Максу Харисону, који тврде да је трећи став у *Шест комада* обрада руске народне песме, коју је Рахмаџинов претходно већ аранжирао за глас и клавир. Кандидат претпоставља да је у питању ненамеран фалсификат и износи контра-аргументе, документујући своје ставове нотним примерима.

Студирајући свако дело појединачно, кандидат придаје посебну важност изворима надахнућа Рахмаџинова, па проучава дела која су настала непосредно пре или после оног које истражује и нарочито обраћа пажњу на писма Рахмаџинова датирана из истог периода у којем су настајале композиције.

У **последњем поглављу свог рада**, кандидат Миливоје Вељић се наставља на мисао Николаја Метнера, сматрајући да нико други није могао језгровитије и тачније да опише музику Рахмаџинова, него овај савременик и блиски пријатељ композитора. Оваквим ефектним завршетком, кандидат Миливоје Вељић успешно заокружује и закључује писани део уметничког пројекта.

ОЦЕНА ОСТВАРЕНИХ РЕЗУЛТАТА И КРИТИЧКИ ОСВРТ РЕФЕРЕНАТА

Музика за клавирски дуо Сергеја Рахмаџинова, за разлику од његове музике за клавир соло, није посебно проучавана у до данас објављеној литератури, и то не само на српском језику, него и на руском и енглеском. То је необичан феномен, будући да је реч о музици врсног пијанисте, који је до танчина познавао све могућности овог инструмента, а написао је шест композиција у којима му за остварење циља није био довољан један пијаниста, већ двоје. Истраживачки рад Миливоја Вељића у том смислу слободно можемо окарактерисати као пионирски пројекат у области камерне музике.

Мишљење комисије је да је кандидат Миливоје Вељић савесно приступио изради писаног сегмента свог докторског уметничког пројекта, стрпљиво спроводећи многе истраживачке поступке и анализе како би проблему који је третирао пришао из што

шире перспективе. Кандидат је рад конципирао зналачки, слојевито и темељно; успео је да напише веома информативан текст, а притом читљив, комуникативан и занимљив. При свему томе, он није избегавао да изрази свој личан став, што би требало да је одлика свакога ко се бави проблемом интерпретације.

Јавно извођење докторског уметничког пројекта представљено је концертом у Великој сали ФМУ, 02. 07. 2013. године. Концерт је остварен уз сарадњу пијанисткиње Милице Илић са којом кандидат Миливоје Вељић иначе сарађује већ више од десет година. Клавирски дуо Милица Илић – Миливоје Вељић извео је уметнички највреднија, и у погледу фактуре најкомпликованија дела Сергеја Рахмањина за овај ансамбл: Фантазију за два клавира оп. 5 (познату и под називом Прва свита), Шест комада за клавир четвороручно оп. 11 и Другу свиту за два клавира оп. 17.

Клавирски дуо Милица Илић – Миливоје Вељић активно је присутан на нашој концертној сцени. Зрелост ансамбла, која се огледа у заједничком интерпретативном усмерењу, тонском богатству и слободном гипком кретању у протоку музичког времена, била је очигледна и приликом овог наступа. Ансамбл је настојао да у сваком изведеном делу нагласи битне структурне елементе, не западајући ниједног тренутка у сфере пренаглашеног емоционалног набоја. Њихову поетичну интерпретацију одликовало је слободно временско усмерење, уз очување прегледне архитектоники и јасне конструкције планиране извођачке концепције. Пијанисти су успевали да остваре убедљиву профилисаност мелодијских линија и тонских планова у композицијама богате фактуре, што се превасходно односи на дела писана за два клавира. Пленили су богатством тонских боја у широком динамичком дијапазону, посебно у *piano* нијансама. Убедљива интерпретативна слика остварена је сувереном употребом разноврсних пијанистичких средстава. Упадљиво је било мајсторство у домену педализације, које се огледа у потпуно различитим сферама проблематике у извођењу на једном и на два инструмента.

У Баркароли, почетном ставу Свите из опуса 5, клавирски дуо Милица Илић – Миливоје Вељић настојао је да истакне плесни оквир, вешто избегавајући сувише слободну организацију времена која би угрозила логичан ток обимног комада. Занимљиво је да је Рахмањин и циклус комада из оп. 11 „отворио“ плесним комадом идентичне врсте. У овој Баркароли, ансамбл је остао доследан свом интерпретативном приступу,

успевајући притом да нагласи веће и изненадније драматске контрасте у односу на комад из опуса 5. Богату поетику другог става Свите из опуса 5, Ноћ...и љубав..., инспирисану Бајроновим стиховима, пијанисти су нагласили пажљивим ослушкивањем хармонских односа и аликвотних боја. Свеж и иновативан приступ био је очигледан кроз обликовање „споредних“ мелодијских линија у полифоном ткиву. Архитектоника дела била је прегледна; сви елементи фактуре били су усмерени ка врхунцу комада, што је сам Рахмаџинов често истицао као један од пресудних момената у тумачењу својих остварења. Суверено владање инструментом омогућило је успело обликовање комада Сузе из опуса 5 у сфери квалитетног *pianissimo* звука у склопу изразито колористичког приступа. Сродна стрпљива изградња великих тонских површина, остварена је и у Романси из опуса 11. Интересантно је притом било наглашавање статичног, меланхоличног елемента музичког тока. Циклуси комада из опуса 5 и 11 завршавају се композицијама сличног тематског миљеа. Светли празник и Слава изведени су светлим и звонким пијанистичким звуком на врхунцу динамичког спектра, уз чврсту формалну конструкцију. Тиме је клавирски дуо Милица Илић – Миливоје Вељић остварио веома успелу макроструктуру, успевајући да пружи нов драматски импулс у финалним комадима оба циклуса.

Проблематика четвороручног извођења на једном клавиру у средњем делу програма након интерпретације на два инструмента, која се превасходно огледа у просторној скучености и недостатку или ограничености у примени пијанистичких средстава, савладана је у потпуности. Велико искуство и успешан приступ овим видовима уметности свирања у клавирском дуу, значајан је квалитет ансамбла Милица Илић – Миливоје Вељић. У тумачењу Шест комада из опуса 11, упечатљиво је било креирање хуморног елемента у Скерцу, остварено кроз занимљиве детаље и слободне идеје у протоку времена у прелазима између одсека различитог темпа и карактера. У веома покретљивом темпу, попут оног са снимка самог композитора, у потпуности је сачувана лакоћа, профилисаност линија и богата „инструментација“ клавирског тона. У Руској песми се иновативни приступ огледао у пажљивој изградњи полифоног ткива, уместо у искључивом једнодимензионалном наглашавању вокалне асоцијације.

Наглашавање играчког оквира, остварено у две баркароле, доследно је примењено и у два комада под називом Валцер, у опусима 11 и 17. Елеганција музичког тока креирана је кроз прегледност динамичких и тематских планова и правилно тумачење артикулационих ознака композитора. У контрастним лаганим одсецима поново је успешно избегнут пренаглашен емоционални набој. Попут Скерца из опуса 11, у Валцеру из опуса 17 остварена је духовита несталност покрета.

Као што је пажљиво планирана драматска организација сваког од циклуса комада, стиче се утисак да је остварен сродан концепт и на укупном плану уметничке презентације. Завршна композиција, Друга свита за два клавира, интерпретирана је у великим потезима полетног и бодрога замаха. Нов интерпретативни импулс остварен је бујним пијанистичким тоном у зрелијој и богатијој текстури у односу на ранија дела Сергеја Рахмањинова. Ипак, и у таквој структури, сачувана је прегледност линија, што је од посебног значаја у Романси. Супериорно савладана компликована фактура стављена је у оквир свежег тока и покрета, посебно у Валцеру и финалној Тарантели.

Уметничком презентацијом свог докторског пројекта, којом је представио готово целокупан опус Рахмањинова за клавијирски дуо, кандидат Миливоје Вељић је и звучном сликом допринео успешности свог пројекта.

ЗАКЉУЧАК КОМИСИЈЕ

Чланови комисије констатују да је кандидат Миливоје Вељић показао висок степен заинтересованости за предмет свог истраживања и озбиљност и одговорност у приступу истраживачком процесу. Истражујући детаљно неистражен део опуса Сергеја Рахмањинова, кандидат креира рад који ће бити користан допринос уметничкој области камерне музике. Текстуални део пројекта кандидат пише истовремено и академским и поетским језиком, а стечена знања на одговарајући начин примењује, што је у потпуности потврдио својом уметничком презентацијом. Напомињемо да пројекат кандидата завређује веома високу оцену за јасноћу и комуникативност, и да, као такав, може да

заинтересује и буде разумљив не само професионалном музичару, већ и ширем кругу људи. Сви чланови Комисије неподељеног су мишљења да је кандидат Миливоје Вељић, подношењем писаног дела свог докторског уметничког пројекта комисији на увид и његовом успешном практичном презентацијом, у потпуности заслужио право да приступи његовој усменој одбрани.

У Београду, 15.07.2013.

КОМИСИЈА:

Људмила Грос-Поповић, ред. проф. ФМУ, ментор

Зорица Ћетковић, ред. проф. ФМУ

др Теа Димитријевић, доцент, ФМУ

др Дејан Суботић, доцент, ФМУ

Ингрид Рајић, ванред. проф. у пензији